

Nr 17.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående medverkan av nämnd i familjerättsmål vid rådhusrätterna.

Första lagutskottet har till behandling förehaft en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 371, av herr *Wiklund* i Stockholm. I motionen hemställes, »att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående spörsmålet om medverkan av nämnd även i familjerättsmål i rådhusrätterna».

Gällande bestämmelser.

Om rådhusrätts sammansättning stadgas i 1 kap. 11 § rättegångsbalken. Rådhusrätt är i allmänhet domför med tre lagfarna domare. I mål om ansvar för brott, varå kan följa straffarbete i två år eller därutöver, skall rådhusrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd. I vissa fall är rådhusrätt domför med endast en lagfaren domare.

Enligt 12 § samma kapitel skola i nämnd sitta minst sju och högst nio.

Historik m. m.

Under förarbetena till nya rättegångsbalken diskuterades livligt frågan om lekmäns deltagande i den allmänna processen i rådhusrätterna. Före nya rättegångsbalkens ikraftträdande deltog icke några andra lekmän i rådhusrätternas rättsskipning än de illitterata rådmännen och detta endast i de mindre städerna.

Processkommissionen, som i sitt betänkande angående rättegångsväsendets ombildning, första delen, (SOU 1926:31) utgick från att den bestående skillnaden mellan land och stad i avseende å rättsskipningen i första instans skulle upphävas, föreslog införande av lagmansrätt såsom en i stort sett enhetlig underrättstyp för såväl stad som landsbygd. Lagmansrätt i tingslag, som omfattade allenast stad, skulle vid huvudförhandling i tvistemål bestå av en lagfaren domare och i brottmål i allmänhet av en lagfaren domare och nämnd, vars ledamöter ej behövde vara lagfarna. Antalet nämndemän skulle vara fem.

I sitt betänkande upptog processkommissionen till undersökning de omständigheter, som talade för eller mot lekmäns användande såsom domare. En fördel av lekmäns deltagande i rättsskipningen, framhöll kommissionen,

vore att folkets förtroende för rättsskipningen därigenom underhölles och stärktes. Folket betraktade icke rättsskipningen såsom en främmande samhällsverksamhet utan kände sin samhörighet med den. Kunskap om rätten samt vördnad för dess upprätthållande och skipande i landet spredes och sloge rot bland folket. Ur dessa synpunkter hade häradsnämnden varit en styrka. Mindre vikt var kommissionen benägen att tillmäta en annan, eljest i vårt land ofta framhållen synpunkt, nämligen att lekmännen tillförde domstolen person- och ortskännedom. Med den fullständiga utredning, som förutsattes bliva förebragt i en efter moderna principer anordnad process, antoges denna omständighet ej komma att spela någon större roll.

Huvudvikten borde däremot enligt kommissionen läggas på synpunkten, huruvida ett lekmannadeltagande kunde antagas bereda ökade förutsättningar för en god prövning av målen. Avgörandet av ett mål innefattade i allmänhet två moment, först en prövning av vad som skulle anses bevisat i fråga om de faktiska förhållanden, som givit upphov till rättegången, och sedan en tillämpning av rättens regler på detta såsom bevisat ansedda sakförhållande. Prövningen av sakfrågan — yttrade kommissionen — vore, om fri bevisprövning gällde, väsentligen beroende på vanligt gott omdöme och här kunde lekmännen med den fond av människokännedom och livserfarenhet de representerade göra goda insatser. Vid prövningen av rättsfrågan vore däremot enligt kommissionens mening lekmännens medverkan ej av lika stort värde, då de saknade den kännedom om rätten och den vana vid dess tillämpning, som härtill erfordrades. En viss uppgift menade kommissionen att lekmännen likväl kunde fylla vid denna sida av den dömande verksamheten. Juristdomaren hade ett uppövat sinne för kontinuiteten i rättsskipningen; han beaktade särskilt vikten av att lika fall behandlades lika. Lekmannen däremot vore böjd att fästa mest avseende vid de individuella omständigheterna i det föreliggande fallet. Visserligen beaktade ämbetsmannadomaren i allmänhet tillbörligen även dessa omständigheter, men hans rutin kunde göra honom benägen att underskatta deras betydelse till förmån för generaliseringssynpunkten, och då kunde lekmäns deltagande vara av värde. Många bestämmelser i nyare lagar överlämnade ett ganska fritt spelrum åt domarens beaktande av de individuella omständigheterna.

Såsom svagheter hos lekmannaelementet framhöll kommissionen en benägenhet att tillgodose individualiseringssynpunkter i större utsträckning än lagen medgäve eller med andra ord att vilja åsidosätta lagen för att nå ett resultat, som överensstämde med lekmännens uppfattning om billighet. Särskilt i upprörda tider kunde också befaras, att lekmännen ej visade samma motståndskraft mot ögonblickets stämningar som den i yrket övade ämbetsmannen.

Kommissionen framhöll till sist, att värdet av lekmannadeltagandet i rättsskipningen otvivelaktigt vore större i brottmålen än i tvistemålen. I de förra vore bevisfrågan i allmänhet den dominerande och de rättsliga spörsmål, som mötte, ej sällan sådana, att de väl ägnade sig för lekmännens

uppfattningsförmåga. Deras insats vid straffmätningen brukade anses värdefull. För att bevara och stärka förtroendet för rättsskipningen vore det av vikt att just i de grövre brottmålen försäkra sig om lekmännens medverkan. I utlandet toges också lekmän i bruk för brottmålsrättsskipningen i vida större utsträckning än för tvistemålen.

Efter att ha vägt de två olika formerna för lekmäns deltagande i rättsskipningen, jury eller meddomare, mot varandra drog kommissionen den slutsatsen, att lekmäns deltagande i rättsskipningen kunde medföra fördelar i olika hänseenden men ock vissa olägenheter; att sådant deltagande vore mera angeläget i fråga om brottmålen än beträffande tvistemålen; samt att den bästa formen för lekmäns medverkan vore den, som återfunnes i meddomarsystemet.

Från denna utgångspunkt förordade kommissionen, att lekmän skulle delta i rättsskipningen i den i vårt land på landsbygden hävdvunna formen av nämnd och att, så vitt domkretsar bestående av landsbygd anginge, nämnden skulle delta i huvudsakligen samma utsträckning som nu, d. v. s. både i brottmål och tvistemål.

I fråga om städerna utgick kommissionen från att de mindre och ett antal av de medelstora bland dem icke längre finge bilda egna domkretsar utan komme att i rättsskipningshänseende införlivas med angränsande landsbygd. I dessa städer, liksom i de städer som redan då lydde under häradsrätt, ansåg kommissionen förutsättningarna finnas för ett lekmanndeltagande i samma omfattning som på landsbygden. Nämnd skulle alltså i dessa delvis av land och delvis av stad bestående domkretsar medverka både i brottmål och tvistemål.

I de större städerna däremot, vilka enligt kommissionens förslag skulle bilda egna domsagor eller åtminstone egna domkretsar inom en domsaga, antog kommissionen, att förutsättningarna för ett aktivt lekmanndeltagande i rättsskipningen vore betydligt svagare. Tradition för lekmanndeltagande finnes ej här, och hos inbyggarna torde i allmänhet saknas tillräckligt intresse för rättsskipningens gång. Deltagandet i rättsskipningen skulle ofta kännas som ett offer av arbetstid utan tillräckligt utbyte. Då likväl lekmäns deltagande i viktigare brottmål även i de större städerna vore av stor betydelse för rättsskipningen, stannade kommissionen vid att föreslå, att i dessa städer lekmän i form av nämnd skulle sitta i rätten vid avgörandet av brottmål, dock att Kungl. Maj:t skulle äga förordna, att vissa mindre brottmål (polismål) skulle behandlas utan nämnd.

Över processkommissionens betänkande avgåvos *yttranden* av ett flertal myndigheter och sammanslutningar. Förslaget att organisera underrätt i stad, som bildade egen domsaga eller eget tingslag, såsom en enmansdomstol, i brottmål förstärkt med nämnd, blev föremål för en ganska enstämmig opposition till förmån för bevarandet av städernas kollegiala jurisdiktstolar utan nämnd. Den vanligaste argumenteringen gick härvid ut på att nämndemansinstitutionen saknade rotfäste hos befolkningen i städerna och

att det offervilliga intresse för rättsskipningen som gåve institutionen dess verkliga berättigande, icke kunde förväntas i städerna. Man framhöll, att en enmansdomstol vore otillfredsställande med hänsyn till de viktiga och svårösta tvistemål som ofta förekomme i de större städerna. De självständiga stadsdomstolarna borde därför vara sammansatta av tre lagfarna ledamöter. Även andra meningar kommo till uttryck. Advokatsamfundet förordade en domstol av typen enmansdomare med nämnd även i tvistemål. Lagrådet — med undantag för en ledamot — uttalade sig i sitt yttrande över betänkandet till förmån för lekmän i rådhusrätterna, då fråga vore om verkligt allvarsamma förbrytelser. Dock fann lagrådet lämpligast att ordföranden ensam vore fackdomare.

I propositionen nr 80 till 1931 års riksdag, angående huvudgrunderna för en rättegångsreform, föreslogs att rådhusrätt alltjämt skulle bestå av tre lagfarna ledamöter. Man utgick härvid från att bibehålla särskild jurisdiktion i de större och medelstora städerna. Beträffande grövre brottmål föreslog dock departementschefen medverkan av nämnd. Deltagandet skulle ske sålunda, att nämnd sutte i domstolen vid sidan av dess ordinarie tre lagfarna ledamöter. Nämnden skulle bestå av åtta ledamöter.

Rörande medverkan av lekmän i rådhusrätt yttrade *departementschefen* i propositionen följande.

De fördelar, som ur rättsskipningens synpunkt äro förenade med lekmäns deltagande, äro i hög grad beroende av det intresse, varmed ett sådant deltagande omfattas, och styrkan av den tradition, som uppbär detsamma. I fall, där dessa förutsättningar saknas, kan det befaras, att svårigheter skulle möta att erhålla för uppdraget lämpliga personer, som tillika vore villiga att åtaga sig detsamma. Skulle lekmän medverka i alla vid rådhusrätten förekommande mål, komme ett sådant deltagande att särskilt i de större städerna för den enskilde bliva i hög grad betungande. Å andra sidan skulle lekmannadomaren, därest till förebyggande av denna olägenhet tjänstgöringen fördelades å ett större antal personer och envar sålunda komme att deltaga allenast vid ett fåtal sammanträden, helt visst känna sig främmande inför de mångskiftande spörsmål, som förekomma vid en stadsdomstol. De nu antydda synpunkterna synas leda till att lekmännens deltagande tills vidare endast bör omfatta en sådan mera enhetlig grupp av mål, som är ägnad att i högre grad tilldraga sig allmänhetens intresse och där deras medverkan jämväl ur rättsskipningens synpunkt är särskilt önskvärd, nämligen de grövre brottmålen. De skäl, som jag tidigare framhållit i fråga om rättsskipningens folkliga anknytning, äga beträffande dessa mål sin fulla tillämpning. Rättsskipningen i de grövre brottmålen rör medborgarens mest oförytterliga rättigheter. I intet fall är det mera angeläget, att allmänheten genom sina målsmän tar del i dömandets ansvar och så erhåller förtroende till det sätt, varpå domstolen fullgör denna sin maktplåiggande och ömtåliga uppgift.

Det *särskilda utskott*, som inom riksdagen behandlade propositionen, avstyrkte inrättande av nämnd vid rådhusrätterna. Utskottet anförde härvid följande.

Till stöd för förslaget att införa nämnd i rådhusrätterna ha inom utskottet åberopats de skäl, som ansetts i allmänhet tala för lekmäns anlitan-
de i

rättsskipningen. Sålunda har framhållits, att nämndemännen kunde antagas komma att tillföra domstolen ökad livserfarenhet och personkännedom. Deras i vissa fall friare uppfattning skulle kunna på ett lyckligt sätt komplettera ämbetsdomarnas mera juridiska synpunkter, och framför allt skulle lekmännens deltagande vara ägnat att stärka den allmänna tilliten till rättsskipningen. Dessa hänsyn framträdde särskilt i fråga om brottmålen. De där förekommande spörsmålen, bland vilka bevisnings- och andra omdömesfrågor intoge ett betydande rum, lämpade sig i hög grad för lekmännens deltagande och ägde stor förmåga att fånga deras intresse. Med hänsyn till de grannliga avgöranden, som äro förenade med straffrättsskipningen, vore det särskilt angeläget att på detta område stärka allmänhetens förtroende för rättsväsendet.

Mot införande av nämnd i rådhusrätterna kunna emellertid framställas vägande anmärkningar. Förutsättningarna för ett verksamt lekmanndeltagande äro avsevärt sämre i de större städerna än annorstädes i landet. Hos städernas invånare kan icke påräknas samma intresse för rättsskipningen som bland landsbygdens befolkning, och det är antagligt, att tjänstgöringen vid domstolen komme att uppfattas allenast som en betungande plikt. I motsats till häradsnämnden saknar nämnden i städerna stöd av all tradition, och det kan befaras, att den icke skulle komma att åtnjuta samma anseende och förtroende som nämnden på landsbygden. Betydande svårigheter möta, då det gäller att inordna nämnden i en kollegialt sammansatt domstol; därom vittna även de föga tillfredsställande omröstningsreglerna. Härtill kommer, att något behov att införa nämnd i städerna icke gjort sig gällande. Det torde icke kunna bestridas, att rådhusrätterna i de städer, varom nu är fråga, även i sin nuvarande sammansättning på ett tillfredsställande sätt fylla sin uppgift och att de jämväl i stort sett omfattas av allmänhetens förtroende. Efter överbägande av nu anförda omständigheter har utskottet ansett sig böra avstyrka inrättande av nämnd vid rådhusrätterna. Detta utesluter naturligen icke att i särskilda grupper av mål tillfälle kan beredas lekmän att medverka vid rättsskipningen i stadsdomstolarna. Vid behandlingen av denna fråga synes böra undersökas, huruvida icke ökade möjligheter böra skapas att i mål rörande brott, föröfvade av personer under aderton år, utnyttja den sakkunskap, som finnes inom barnavårdsnämnderna eller hos andra organ för ungdoms- och barnavård.

En minoritet av tio ledamöter tillstyrkte i en inom utskottet avgiven reservation att jämväl vid rådhusrätterna nämnd deltog i handläggningen av brottmål; dock syntes nämnds medverkan kunna undvaras i fråga om ringare brottmål. I reservationen ifrågasattes tillika, huruvida icke nämnden borde träda i stället för de båda rättsbildade bisittarna så att rådhusrätten i brottmål finge en sammansättning motsvarande häradsrättens.

Riksdagens kamrar stannade i olika beslut i dessa frågor, i det att första kammaren med 58 röster mot 52 antog utskottets yttrande, medan andra kammaren antog minoritetens förslag med 88 röster mot 67, varjämte 11 av kammarens ledamöter avstodo från att rösta. Besluten kunde icke sammanjämkas.

Processlagberedningen, som hade att i överensstämmelse med de av riksdagen 1931 fastställda allmänna grunderna utarbeta förslag till ny lagstiftning angående rättegångsväsendet och vad därmed sammanhänge,

föreslog i sitt förslag till rättegångsbalk (SOU 1938: 43 o. 44) att rådhusrätt i allmänhet skulle vara domför med tre lagfarna domare; dock att i mål rörande ansvar för brott, varå kunde följa straffarbete i två år eller därutöver, förutom de tre lagfarna domarna, nämnd bestående av minst sju och högst nio ledamöter skulle ha säte i rätten. Efter en hänvisning till ovan omnämnda proposition och riksdagens behandling av frågan anförde beredningen följande.

Vid övervägande av denna fråga har beredningen kommit till samma uppfattning, som uttalats i propositionen. Att lekmän i första instans medverka vid handläggningen av grövre brottmål är av betydelse med hänsyn såväl till lekmännens särskilda erfarenhet i frågor, som äro av vikt för straffrättsskipningen, som ock till allmänhetens förtroende för denna rättsskipning. Det synes ock naturligt, att denna medverkan sker på samma sätt som i häradsrätten, genom deltagande av nämnd. Någon anledning till avvikelse från den sammansättning, som nämnden äger i häradsrätten, torde icke föreligga.

I *proposition nr 5 till 1942 års riksdag* upptogs processlagberedningens förslag i denna del i oförändrat skick. Ståndpunkten att nämnd skulle deltaga i grövre brottmål hade i princip lämnats utan erinran av lagrådet vid dess granskning av förslaget. Två ledamöter ansågo dock att rådhusrätt vid handläggning med nämnd borde bestå av allenast en lagfaren domare.

Departementschefen yttrade i propositionen om lekmäns medverkan i rådhusrätternas rättsskipning bl. a. följande.

Obestriddigt låge det nära till hands att i fråga om lekmannadeltagandet i rådhusrätt anknyta till den organisation, som rådhusrätterna i vårt land tidigare ägt med en lagfaren domare som ordförande samt ett mindre antal lekmän, rådmän, såsom bisittare. Den form för lekmannadeltagande, som rådmansinstitutionen inneburit, har emellertid alltmera kommit ur bruk och saknar numera för de större och medelstora städerna all betydelse. Denna utveckling torde tyda på att ur de synpunkter, som lekmannadeltagandet är av vikt, rådmansinstitutionen icke motsvarat sin uppgift. Med lagrådet och beredningen är jag därför ense, att lekmannadeltagandet i rådhusrätt bör, om det anses över huvud taget skola där införas, ske genom nämnd med en i huvudsak likartad sammansättning som i häradsrätt.

Till stöd för sin ståndpunkt i fråga om behovet av nämnd i rådhusrätt har beredningen framhållit, att lekmäns deltagande vid handläggningen i första instans av grövre brottmål vore av betydelse med hänsyn såväl till lekmännens särskilda erfarenhet i frågor, som vore av vikt för straffrättsskipningen, som ock till allmänhetens förtroende för denna rättsskipning. Uti sitt yttrande över beredningens förslag har föreningen Sveriges stadsdomare gjort sig till tolk för en annan uppfattning. I anslutning till sin redan tidigare intagna ståndpunkt har föreningen framhållit, att förutsättningar för nämnds medverkan i rådhusrätternas rättsskipning icke förelåge. Någon av folkmeningen uppborn tradition funnes icke i städerna, och någon önskan om införande av nämnd i rådhusrätt hade veterligen icke framkommit från städernas sida. Stora olägenheter och avsevärd tidsspillan skulle säkerligen uppkomma, om förslaget genomfördes. Sålunda skulle medverkan av nämnd verka tyngande och fördröjande på rådhusrätternas arbete. Det vore ej heller tänkbart att i städerna uppbibriga tillräckligt stort

antal personer, som år efter år vore villiga att ställa sig till förfogande för att mot ingen eller ringa ersättning deltaga i förhandlingar, vilka en eller flera dagar i veckan komme att pågå i många timmar. Skulle åter antalet nämndemän i en stad bestämmas till ett stort antal för att för varje särskild nämndeman göra tjänstgöringen mindre betungande, bleve följden, att intresset för och erfarenheten av domstolsarbetet ginge förlorade.

Departementschefen redogjorde härefter för de här ovan redovisade olika meningarna rörande den omfattning i vilken nämnd skulle deltaga och rådhusrättens samansättning i detta fall och slutade med att även i dessa frågor ansluta sig till beredningens förslag.

Sistnämnda proposition behandlades vid 1942 års riksdag av *första särskilda utskottet*. I samband med propositionen behandlade utskottet bl. a. en inom första kammaren av herr Linder väckt motion, nr 182. Motionären ansåg, att rådhusrätt i allmänhet borde vara domför med allenast en domare samt nämnd med kollektiv rösträtt eller också en domare med två bisittare-lekmän, en var med individuell rösträtt. I sitt av riksdagen härutinnan godkända utlåtande hemställde utskottet beträffande nämnd i rådhusrätt bl. a. om sådan ändring i förslaget att, då nämnd hade säte i rätten, endast en lagfaren domare skulle sitta i rätten. Sedan utskottet i sitt utlåtande rörande lekmäns deltagande i rådhusrätt hänvisat till den tidigare behandlingen av detta spörsmål, för vilken redogjorts här ovan, anförde utskottet vidare.

I den mån motionen I:182 innebär att nämnd skall deltaga även i behandlingen av tvistemål, kan utskottet icke tillstyrka motionen. En sådan anordning torde icke låta sig genomföras inom ramen för nuvarande domstolsorganisation. Ej heller kan utskottet biträda motionärens uppfattning, att rådhusrätt borde bestå av en domare jämte två lekmän som bisittare med individuell rösträtt.

Utskottet hyser för sin del ingen tvekan om att lekmän böra medverka i straffrättsskipningen jämväl i stadsdomstolarna, och övervägande skäl tala för att detta sker i form av nämnd. Härvid kan väl den synpunkten, att lekmännen tillföra domstolen person- och ortskänedom, icke i fråga om stadsdomstolarna tillmätas samma betydelse som beträffande häradsrätterna. Däremot torde medverkan av nämnd vara av stort värde såväl beträffande bevisbedömningen, särskilt då denna är grundad på fri bevisprövning, som vid strafflagstiftningens tillämpning i övrigt. Med särskild styrka framträder lekmännens betydelse, då det gäller att bestämma påföljden för brottet. Vid den ordinära straffmätningen kunna lekmannasynpunkterna utgöra en värdefull hjälp. — — —

Enligt utskottets mening bör rådhusrätt, när lekmän deltaga, bestå av en lagfaren domare jämte nämnd. Nämndemännens antal bör vara detsamma som i häradsrätt, och nämndens rösträtt bör regleras på enahanda sätt. Den uttalade farhågan att en så organiserad rådhusrätt skulle äga mindre styrka än häradsrätten anser utskottet icke grundad. Ej heller torde det förhållandet, att två av de lagfarna ledamöterna komma att lämna rum för nämnd, när det gäller brottmål kunna anses innebära ett försvagande av rådhusrätten i dess sammansättning med utslutande lagfarna ledamöter. Såsom inom lagrådet framhållits äro brottmålen i regel betydligt

enklare än tvistemålen och de i dem förekommande juridiska spörsmålen sällan av mera komplicerad art.

Vad angår nämndens medverkan synes det utskottet som om denna i varje fall tills vidare och innan närmare erfarenhet vunnits bör begränsas på sätt i propositionen förordats. Att utöver vad där skett inskränka området för nämndens deltagande skulle, såsom framhållits av processlagberedningen, leda till att nämnden icke komme att förvärva nödig erfarenhet. Å andra sidan torde en utökning av nämndens medverkan utöver den i förslaget förordade stöta på praktiska svårigheter i de största städerna.

Erinras må slutligen att 1950 års riksdag, efter hemställan av första lagutskottet i dess utlåtande nr 23 i anledning av bl. a. en inom riksdagen väckt motion angående översyn av rättegångsbalken och tillhörande författningar, hos Kungl. Maj:t hemställde, att en utredning måtte tillsättas för att med beaktande av hittills vunna erfarenheter av den nya processordningens praktiska tillämpning utarbeta förslag till erforderliga ändringar i skilda detaljbestämmelser i rättegångsbalken och dess följdförfattningar. I motionen hänvisades till att riksdagens revisorer i sin år 1950 avgivna berättelse framhållit, att den nya rättegångsordningen visat sig medföra betydande, delvis oförutsedda kostnader såväl för statsverket och de städer som själva bekostade sin rättsskipning som för den rättssökande allmänheten samt pekat på vissa ändringar och jämkningar i gällande lagbestämmelser, som kunde vara ägnade att leda till kostnadsminskning. Revisorerna hade bl. a. föreslagit, att nämndens medverkan kunde något inskränkas samt framhållit, att det beträffande stadsdomstolarna syntes onödigt att handlägga mål om lindrigare brott — där straffarbete visserligen inginge i latituden men sällan ådömdes — med nämnd. Vidare anförde revisorerna, att man i vissa fall syntes kunna ifrågasätta även en omvandling av tremansbrottmål till ensamdomarmål.

Utskottet anförde i sitt utlåtande att utskottet funne tveksamt huruvida ändring borde göras i reglerna om stadsdomstolarnas sammansättning.

Av motionären anförda skäl.

Såsom motivering för sin hemställan har motionären anført följande.

Rådhusrätterna fungera med nämnd endast i vissa brottmål, medan i häradsrätterna nämnd alltid ingår. Bl. a. deltagar nämnd i sistnämnda slag av domstolar i olika slags familjerättsmål, där de rena omdömesfrågorna spela stor roll. Med familjerättsmål avses här mål om hemskillnad, äktenskapsskillnad, barn i och utom äktenskap, omyndig- och myndigförklaring, arv och testamenten etc. Enligt vad som försports från domstolsjurister har medverkan av nämnd i dylika mål visat sig vara av stort värde och givit yrkesdomaren gott stöd i de ofta svåra avgöranden, som dessa mål föranleda. Även parter i sådana mål uppskatta, att ej endast jurister utan även vanligt folk deltagar i domstolens beslut. Nämnderna vid stadsdomstolarna ha enligt mycket samstämmiga omdömen hittills fungerat väl i sin nuvarande mera begränsade uppgift. Mot bakgrunden av dessa erfarenheter synes enligt undertecknads mening böra överbägas, om ej nämnd borde del-

taga i rådhusrätternas handläggning av jämväl familjerättsmål. Det framstår som inkonsekvent att prövningen i första instans av dylika mål i städerna sker i en på annat sätt sammansatt domstol än på landet. — — — Enligt uppgift är det f. n. endast en mycket begränsad del av målen angående tillämpning av giftermålsbalken, som utsättes till särskild huvudförhandling. Nämnd skulle alltså i dessa mål komma att tjänstgöra i ganska begränsad omfattning och kostnadsökningen ej bliva nämnvärd. Det torde likväl vara av sådant värde, att principen om nämnds medverkan jämväl i sådana mål i städernas domstolar knäsatte, att denna fråga synes böra upptagas till närmare prövning genom utredning, som lämpligen kunde verkställas samtidigt med den utredning om översyn av processlagstiftningen riksdagen begärde förra året.

I fråga om kostnaderna för den av honom föreslagna reformen anför motionären vidare, att dessa kunde minskas genom att man inskränkte antalet nämndemän i familjerättsmål till tre, eventuellt fem, såsom minimiantal. Det syntes för övrigt både möjligt och önskvärt att reducera antalet nämndemän i brottmål till sistnämnda minimiantal.

Yttranden.

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande över motionen från Göta hovrätt. Därjämte har Sveriges advokatsamfund och Föreningen Sveriges stadsdomare beretts tillfälle att yttra sig över motionen.

Göta hovrätt tillstyrker, att en blivande utredning för översyn av rättsgångsbalken — vid vilken frågan om rådhusrätternas sammansättning och domförhet i olika slag av mål torde komma under omprövning — finge omfatta jämväl de i motionen väckta frågorna.

Styrelsen för *Sveriges advokatsamfund* yttrar.

Motionen avser familjerättsmål i allmänhet, därvid motionären åsyftar mål om hemskillnad, äktenskapsskillnad, barn i och utom äktenskap, ommyndig- och myndigförklaring, arv och testamente etc. Vad angår mål om arv och testamente läser emellertid med fog kunna göras gällande *dels* att de utgöra en förhållandevis liten grupp, *dels* att de i allmänhet äro av sådan art att de särskilt väl lämpa sig för avgörande av ett juristkollegium. Den praktiskt viktigaste frågan synes därför vara, huruvida rättsskipningen skulle vinna på att även vid rådhusrätterna nämnd medverkade i den stora grupp familjerättsmål, som avse hemskillnad eller äktenskapsskillnad med däri ingående spörsmål rörande vårdnaden om barn och om underhållsbidrag.

Den i dessa mål utan all jämförelse vanligaste tvistefrågan gäller skäligheten av yrkat underhållsbidrag. Styrelsen kan icke finna att nämnds medverkan i detta hänseende skulle innebära någon förbättring av rättsskipningen. En av tre jurister sammansatt domstol representerar en betydande erfarenhet på detta område och utgör en långt starkare garanti för enhetlighet i bedömningen än vad fallet är med en till största delen av lekmän bestående domstol, där sammansättningen ofta växlar. Det är i hög grad betecknande att tvister om underhåll vid häradsrätterna regelmässigt avgöras efter huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen, d. v. s.

utan medverkan av nämnden. Varken bland domare, advokater eller parter har något missnöje med denna ordning försports. Såvitt angår avgörandet av underhållsfrågorna talar alltså den praktiska erfarenheten rakt emot motionärens påstående att medverkan av nämnd visat sig vara av stort värde.

Stundom gäller tvisten frågan, i vad mån den ena eller andra parten huvudsakligen bär skulden till skillnaden. Enligt styrelsens mening är även vid dessa frågor avgörande en av tre jurister sammansatt domstol en synnerligen ändamålsenlig organisationsform. Därjämte är att märka att skuldfrågan så pass sällan kommer upp till bedömande att den icke förtjänar att inverka på spörsmålet om domstolens organisation. Åtminstone advokater med större erfarenhet av familjerättsmål ha lärt sig, hur överväldigande bevissvårigheterna äro även i de mera sällsynta fall, där skulden verkligen ligger uteslutande eller huvudsakligen på den ena parten.

Såsom ett skäl att införa nämnd i familjerättsmål vid rådhusrätterna skulle då egentligen endast kvarstå önskvärdheten av visst lekmannainslag vid avgörandet av vårdnadsfrågor. Styrelsen kan emellertid icke finna annat än att behovet härav är till fullo tillgodosett genom den i praxis flitigt anlidade möjligheten att inhämta yttrande från barnavårdsnämnd. Denna ordning har den obestriddliga fördelen att parterna få tillfälle att taga del av och yttra sig över det material, som sålunda förebringas, vilket däremot icke är fallet med de av en eller annan nämndeman vid rättens enskilda överläggning lämnade — och kanske icke alltid oomtvistligt riktiga — uppgifterna.

Avslutningsvis vill styrelsen, med den betydande erfarenhet styrelsen på detta område representerar, såsom sin bestämda mening uttala att motionären misstager sig, när han påstår att parter i familjerättsmål uppskatta att ej endast jurister utan även »vanligt folk» deltaga i domstolens beslut. Verkliga förhållandet är det rakt motsatta. Parterna uppskatta i högsta grad att endast ett fåtal yrkesdomare, som för länge sedan tappat all nyfikenhet på äktenskapliga interiörer, få insyn i deras angelägenheter. Utsikten att få redogöra för intima detaljer eller för sina ekonomiska bekymmer inför människor, med vilka man kommer i kontakt i sitt dagliga liv, kan icke te sig lockande för någon. Däremot är det långt ifrån ovanligt att en part inför sin advokat uttalar misstro mot viss nämndemans förmodade inställning mot parten eller till förmån för motparten.

På anförda skäl får styrelsen avstyrka motionen.

Styrelsen för *Föreningen Sveriges stadsdomare* anför.

De äktenskapsmål, som utsättas till särskild huvudförhandling, torde i övervägande antalet fall avse tvister angående vårdnaden om barn och — liksom i mål rörande barn utom äktenskap — angående underhållsbidrag. Enligt styrelsens mening kan det tänkas, att vid avgörandet av dylika tvister lekmanadeltagande i rådhusrätterna skulle vara av värde. Med hänsyn, bl. a., härtill anser sig styrelsen böra uttala sig för att den i motionen ifrågasatta utredningen kommer till stånd.

Utskottet.

I motionen begäres en utredning om spörsmålet huruvida nämnd bör medverka även i familjerättsmål i rådhusrätterna. Nämnd i vissa grövre brottmål infördes i rådhusrätt först genom ikraftträdandet den 1 januari

1948 av den nu gällande rättegångsbalken. Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen var frågan om lekmäns deltagande i rådhusrätternas rättsskipning under förarbetena till rättegångsbalken föremål för delade meningar.

Till stöd för införandet av nämnd åberopades i huvudsak, att nämndemännen komme att tillföra domstolen ökad livserfarenhet och personkännedom och att deras deltagande vore ägnat att stärka den allmänna tilliten till rättsskipningen. Man ansåg, att dessa hänsyn framträdde i särskilt hög grad i fråga om brottmålen. Bevisnings- och andra omdömesfrågor, vilka i fråga om brottmålen intoge ett betydande rum, lämpade sig särskilt väl för lekmäns deltagande och fångade deras intresse.

Mot tanken på införandet av nämnd framställdes åtskilliga anmärkningar. Man antog bl. a. att hos städernas invånare icke skulle kunna påräknas samma intresse för rättsskipningen som bland landsbygdens befolkning och pekade på att nämnden i städerna saknade stöd av all tradition.

I stort sett rådde enighet om att nämnd endast borde komma till användning i brottmål. Man torde därvid ha utgått från att det skulle bli alltför betungande för lekmän att medverka i alla vid rådhusrätt förekommande mål. Man ansåg vidare att de viktiga och svårlösta tvistemål, som ofta förekomme i de större städerna, bättre lämpade sig för avgörande av ett juristkollegium.

Såvitt kan bedömas av hittillsvarande erfarenheter synas de farhågor, som yppades mot införandet av nämnd i rådhusrätt, icke ha besannats.

I det yttrande, som utskottet inhämtat från Sveriges advokatsamfund, har samfundets styrelse avstyrkt motionen. Som skäl härför har styrelsen i huvudsak anfört följande: Beträffande mål om arv och testamente kunde med fog göras gällande att de utgjorde en förhållandevis liten grupp och att de i allmänhet särskilt väl lämpade sig för avgörande av ett juristkollegium. I fråga om mål om hemskillnad och äktenskapsskillnad med däri ingående spörsmål rörande vårdnaden om barn och om underhållsbidrag utgjorde den vanligaste tvistefrågan skäligheten av yrkat underhållsbidrag. Sådana tvister avgjordes regelmässigt efter huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen, d. v. s. utan medverkan av nämnd. Med denna ordning hade varken bland domare, advokater eller parter försports något missnöje. I de fall, då sådana frågor avgjordes vid särskild huvudförhandling, utgjorde en av tre jurister sammansatt domstol långt starkare garanti för enhetlighet i bedömningen än en till största delen av lekmän bestående sådan med växlande sammansättning. Frågan om den ena eller andra parten huvudsakligen bure skulden till söndringen komme så sällan under bedömning att den icke förtjänade att inverka på spörsmålet om domstolens sammansättning. Önskvärdheten av visst lekmannainslag vid avgörandet av vårdnadsfrågor tillgodosåges till fullo genom den i praxis flitigt anlidade möjligheten att inhämta yttrande från barnavårdsnämnd. Slutligen uttalade styrelsen, gentemot vad motionären därom anfört, som sin bestämda mening, att parter i familjemål icke uppskattade att få redogöra för intima

detaljer och ekonomiska bekymmer inför en nämnd, vars ledamöter man kunde komma i kontakt med i sitt dagliga liv.

Även om avgörandet av vissa frågor i de av motionären angivna slagen av mål kan sägas vara en omdömesfråga och sålunda kunde lämpa sig för bedömning av lekmän, kan utskottet dock i huvudsak dela de synpunkter styrelsen för advokatsamfundet framfört.

Nämnd i rådhusrätt i nuvarande mera begränsade omfattning har, som ovan antytts, endast funnits ett fåtal år. Utskottet anser därför, att ytterligare erfarenheter böra avvaktas innan frågan om utvidgning av nämndens uppgifter väckes. Härtill kommer, att den av motionären ifrågasatta reformen skulle medföra icke oväsentliga organisatoriska förändringar för rådhusrätternas del. Då frågan om det av statsmakterna vid upprepade tillfällen förordade förstatligandet av stadsdomstolarna kommer upp, torde möjligen en omorganisation av rådhusrätterna bli aktuell. I avvaktan på denna frågas lösning bör återhållsamhet iakttagas med införandet av förändringar i rådhusrätternas nuvarande sammansättning för att icke föregripa en förutsättningslös och ändamålsenlig lösning av frågor som kunna uppstå i samband med förstatligandet.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion, II: 371, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 30 mars 1951.

På första lagutskottets vägnar:

VERNER HEDLUND.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Branting*, Ahlkvist, Olofsson*, Cassel, fru Sjöström-Bengtsson, herrar Ivar Nilzon, Fritiof Karlsson och Englund*;

från andra kammaren: herrar Hedlund i Östersund, Johnsson i Stockholm, Håstad, Wirtén, fru Johansson i Skövde, herrar Ekström, Andersson i Björkäng och Jacobsson i Sala.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.